

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

[Cilt/Volume: 8, Sayı/Issue: 1, Nisan/April 2024]

Deva ÖZDER

<https://orcid.org/0000-0003-3089-4984>

Dr. Öğr. Üyesi

devaozder@karabuk.edu.tr

Karabük Üniversitesi

<https://ror.org/04wy7gp54>

Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu

İbn Sîrîn'den Tercüme Edilen Bir Rüya Tabirnamesi: "Hacı Muhammed Mostârî'nin Tabirnamesi"

A Dream Interpretation Book Translated from İbn Sirin: Haji Muhammed Mostari's Book of Dream Interpretation

Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş Tarihi | Date Received: 27.02.2024

Kabul Tarihi | Date Accepted: 01.04.2024

Yayın Tarihi | Date Published: 30.04.2024

Atıf | Citation

Özder, D. (2024). İbn Sîrîn'den Tercüme Edilen Bir Rüya Tabirnamesi: "Hacı Muhammed Mostârî'nin Tabirnamesi". *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 8(1), 76-96. <https://doi.org/10.34083/akaded.1444029>

Özder, D. (2024). A Dream Interpretation Book Translated from İbn Sirin: Haji Muhammed Mostari's Book of Dream Interpretation. *Journal of Academic Language and Literature*, 8(1), 76-96. <https://doi.org/10.34083/akaded.1444029>

Makale Bilgisi | Article Information

Değerlendirme Review Reports	Çift Taraflı Kör Hakemlik (İki İç Hakem+İki Dış Hakem) Double-blind. (Two External Referees)
Etik Beyan Ethics Statement	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur Ethical principles were followed during the preparation of this study
Etik Kurul Belgesi Ethics Committee Approval	Makale, Etik Kurul Belgesi gerektirmektedir Article does not require an Ethics Committee Approval.
Etik Bildirim Complaints	adeddergi@gmail.com
Çıkar Çatışması Conflicts of Interest	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest
Benzerlik Taraması Similarity Checks:	Yapıldı Yes - iThenticate
Telif Hakkı ve Lisans Copyright & License	Yazarlar, dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler. Bu çalışma Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası lisansı altında yayımlanır Authors publishing with the journal retain the copyright. This work is licensed under Attribution-NonCommercial 4.0 International

© Deva ÖZDER | Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International

Öz

İnsanların müşterek tutkuları arasında yer alan geleceği bilme arzusu çok eski zamanlardan itibaren insanları, rüyalar ile yaşanan ve yaşanacak olan hadiseler arasında ilgi kurmaya yöneltmiştir. Bu durum rüyaların tabirinin yapılmasına ve rüyalarda görülen kavramların neyi sembolize ettiğini izah eden pek çok eserin kaleme alınmasına vesile olmuştur. Edebiyatımızda bu türden eserlere "tabirname" adı verilmiştir. Mensur şekilde yazılmakla birlikte manzum örneklerine de rastlanan tabirnameler, genellikle bab sistemi ile tasnif edilmiştir. Türk edebiyatında bir tür olarak 14. asırdan itibaren görülmeye başlanan tabirnamelerin birçoğu Arapçadan tercüme edilmiş eserlerdir. Rüya tabirciliği ile bilinen Basralı İbn Sîrîn'in (ö. 110/729) tabirnamesi, Türk edebiyatında tercümesi en çok yapılan eserlerdendir. Bu çalışma Mostar Hersek Devlet Arşivi 631 numarada kayıtlı tabirname üzerinedir. Daha önce herhangi bir akademik çalışmaya konu olmayan tabirname, Hacı Muhammed Mostârî tarafından İbn Sîrîn'den tercüme edilmiştir.

Çalışmada rüya, rüya tabiri, tabirnameler ve İbn Sîrîn'in Türk edebiyatındaki tercümeleri hakkında genel bilgiler verildikten sonra söz konusu eserin şekil ve muhteva özelliklerine değinilmiştir. 67 varaktan müteşekkil tabirnamenin çeviriyazılı metninin tamamına yer vermek makale sınırlarını aşacağı için tabirname içerisinden seçilen bölümlerin Latin harflerine aktarımı yapılmıştır. Bu çalışmayla hem tabirname türüne hem de Türk edebiyatında İbn Sîrîn'den yapılan tercümelere katkıda bulunmak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Rüya, tabir, tabirname, tercüme, İbn Sîrîn, Muhammed Mostârî

Abstract

It is a common desire that people want to know about the future, thus this has led people to make a connection between dreams and future events since ancient times. Therefore, there have been lots of work which are about the interpretation of dreams and lots of piece has been written about what are the images symbolize. These pieces are called "book of dream interpretation" in our literature. They may have been written in different forms such as prose and poetry, and, they generally categorized in the partition system. The books of dream interpretation which were usually translated from Arabic, have been started to be considered as a genre in the literature since 14th century. The book of dream interpretation of Basralı İbn Sin who was famous for his dream interpretations, was the most translated work in the Turkish literature. This study focuses on the book of dream interpretation which is recorded in the State Archive of Mostar Herzegovina on number of 631. This piece of dream interpretation book, which was translated by Hacı Muhammed Mostari from İbn Sirin, has never been an issue of a study before.

The study informs about dream, dream interpretation, the book of dream interpretation and the translation of İbn Sirin in Turkish literature and after that the aforementioned work is investigated in the light of its form and content. That book of dream interpretation includes 67 parts, so the study is not able to involve all of the parts, therefore, specific parts are chosen and converted into Latin alphabet. It is aimed to contribute both the genre of dream interpretation book and translation from İbn Sirin into Turkish literature with this study.

Keywords: Dream, interpretation, book of dream interpretation, Ibn Sirin, Muhammed Mostari

Giriş

İnsanın kendi ile ilgili düşünce üretmeye başladığı eski dönemlerden bu yana rüya, keşfedilmek ve anlamlandırılmak istenen bir olgu olmuştur. İnsanlık tarihi boyunca bilinmeyenin anahtarı, geleceğin ve Tanrı'nın varlığının habercisi olarak görülen ve hemen hemen bütün toplum, kültür ve dinlerde mühim bir yere sahip olan rüyaya, İslam medeniyetinde de büyük önem atfedilmiştir. İslami gelenekte, rüyaların hem ruhani hem de gerçek dünyanın hakikatlerini yansıttığı ve gerçek hayatla gayb âlemi arasında bağlantı kurduğu düşünülmüştür (Hermansen, 2008, s. 73). Rüyanın gaybı bilme hususunda bazı veriler ve gelecekte olacaklara ilişkin birtakım iletiler içerdiğine dair inançla birlikte, Kur'an-ı Kerim'de Hz. Muhammed'in, Hz. Yusuf'un ve Hz. İbrahim'in rüyalarıyla ilgili ayetlerin bulunması; Hz. Peygamber'e ilk vahyin salih rüyâ şeklinde gelmesi; Hz. Peygamber'in sözlerinde rüyaların gerçekliğine işaret eden kısımların olması (Apaydın, 1997, s. 270) gibi birtakım hususların İslam kültüründe rüyaların yorumlanmasında etkili olduğu ve bu durumun rüya yorumlarından oluşan eserlerin ortaya çıkmasına kaynaklık ettiği söylenebilir (Elbir ve Uludüz, 2019, s. 462).

Rüya yorumu dinî literatürde “tabir” kelimesi ile karşılık bulmuştur. Arapça bir kelime olan “tabir”, “Nehrin ve yolun bir kenarından diğer kenarına geçmek” anlamındaki “a-be-re” fiil kökünden türemiştir. “Tef'il”den mastar olan “tabir” kelimesi “geçmek, geçirmek, rüyayı tefsir etmek ve onun için en uygun izahı yapmak” manasına gelmektedir (İbn Manzur, 1990, s. 529). İsmail Hakkı Bursevî, tabiri “Uykuda görülen hayalî şekillerden dışta meydana gelen ‘enfüsî’ ve ‘âfâkî’ durumlardan örneklere sahip şekillere geçmek” şeklinde tanımlamıştır. Rüyalarda görülen ‘şey’lerin neleri sembolize ettiğini izah eden ilme tabir, rüya tabircilerine muabbir denilmekte, en eski rüya tabircisi Hz. Yakup, rüya tabirciliğinin piri ise Hz. Yusuf kabul edilmektedir (Gökyay ve Coşkun, 2010, s. 331).

Rüya tabiri konusunda yazılan eserlere tabirname denilmekle birlikte bu eserler, “tabirât, tabirât-ı vukuât, tabirât-ı rüya, rüyaname, vâkıaname, segirname, düşname, hâbname” olarak da isimlendirilmiştir. İslam dünyasında rüya tabiri ile ilgili pek çok eser yazılmıştır. İbn Arabî'ye (ö. 638/1240) ait olduğu ifade edilen rüya tabirnamesi bu konuda yazılmış eserlerin en eskisi kabul edilmektedir. Ancak bu kitabın İbn Arabî'ye ait olduğu hususu şüphelidir. Arap edebiyatının en bilinen tabirname türündeki eseri ise İbn Sîrin'e ait olan *Tabîrü'r-rüya*'dır. Bunun dışında İmam Nablusî'nin (ö. 1143/1731) *Ta'tîrû'l-enâm fi ta'bîrî'l-menâm* adlı eseri de ilk kaynaklardan sayılmaktadır (Balaban, 2014, s. 114-116).

Tabirnamelerin Türk edebiyatına bir tür olarak 14. yüzyılda girdiğine dair genel bir kanı bulunmakla birlikte rüya ile ilgili kavramların edebiyatımızdaki varlığı çok daha öncelere uzanmaktadır. Rüya ve rüya tabiri hem İslamiyet'ten önce hem de sonraki dönemlerde Türk kültüründe büyük önem taşımıştır. Rüya; Uygur Türeyiş, Oğuz Kağan ve Dede Korkut destanlarında bir motif olarak yer almıştır (Gökyay ve Coşkun, 2010, s. 332). *Divânu Lügâti't-Türk ve Kutadgu Bilig*'de rüya “düş” şeklinde geçmiş ve bu eserlerde rüyalardan bahsedilmiştir. Rüyalara müstakil bir bölümün ayrıldığı *Kutadgu Bilig*'de yer alan Odgurmuş'un gördüğü rüya ise edebiyatımızdaki ilk edebî rüya örneği olarak kabul görmüştür (Sarıkaya, 2016, s. 356).

Türk edebiyatındaki tabirnamelerin birçoğu Arapçadan tercüme edilmiş eserlerdir. Özellikle Caferî mezhebinin kurucusu Cafer es-Sâdık'ın (ö. 148/765) *Kitâb fi ta'bîrü'r-rüyâ* ve Basralı İbn Sîrîn'in *Tabîrü'r-rüyâ* adlı eserleri, Türkçeye ilk çevrilen ve tercümesi en çok yapılan eserlerdir. Tabirnamelerin çoğu mensur olmakla birlikte manzum olarak yazılanlar tabirnameler de bulunmaktadır. Umumiyetle müstakil eser mahiyetinde olan tabirnameler; cönk, mecmua, risale, tasavvufi bir eser ve kıyafetnameler içerisinde bir bölüm olarak da yer alabilmektedir. Sanat gayesi güdülmeksizin halk diliyle ve oldukça sarıh bir Türkçe ile yazılan bu eserler bir "halk dili sözlüğü" vasfı taşımaktadır (Balaban, 2011, s. 9). Genellikle iki bölüm hâlinde yazılan tabirnamelerde, rüya yorumlarının yapıldığı bölüme geçilmeden önce rüyanın mahiyeti, keyfiyeti, had ve mizacı, kuvveti ve zaafı, rüya meleği, rüya tabircisinin ve rüyası tabir edilen kişinin adabı, rüyanın görüldüğü yer ile tabir edileceği zamanların önemi üzerinde durulmakta; bu hususlarda kısa bilgiler verilmektedir (Gökyay, 1992, s. 107).

Tabirnameler "bab" sistemi esas alınarak oluşturulan eserlerdir. Söz konusu yapı üç türdür. Birinci tür bab sisteminde rüyada görülen şeyin ismi alfabetik sıraya göre dizilmiş kelimelerde aranılır. Arap harflerine göre dizilmiş bu yapıda "hece" sistemi kullanılmıştır. İkinci tür bab sisteminde rüyada görülen madde veya varlık tür ve cinsine göre sınıflandırılmıştır. Görülen madde/varlık ilgili bir babda, onunla ilgisi bulunan diğer varlıklar ise o bab altındaki fasıllarda tabir edilmiştir. Üçüncü tür bab sisteminde ise sadece bablar vardır ancak altında fasıllar yoktur. Bu sistemin kullanıldığı tabirnamelerde görülen madde ilgili babda bulunmaktadır. Tabirnameler giriş bölümleri itibarıyla da birbirlerinden farklılık göstermektedir. Bazı tabirnamelerin giriş bölümünde eser içerisinde yer alan konular bablar ve fasıllarla verilirken, bazılarında cetveli tablo şeklinde yahut cetvelsiz alt alta sıralanarak verilmiştir (Balaban, 2014, s. 117-118).

Türkiye'deki yazma eser kütüphanelerinde tabirname türündeki eserlerin sayısı oldukça fazladır. Kataloglara göre yazım tarihi belli olan en eski tabirname Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Antalya Tekelioğlu Bölümü 508'de kayıtlı *Müşkil Güşâ* (Müşkil Küşâ)'dır.¹ *Müşkil Güşâ*'dan sonra yazım ve istinsah tarihi belli olmamakla birlikte sunulduğu bey ya da hükümdar göz önüne alındığında en eski eser, Muhammed İbni Hasan İbni Aliyyî'l-Hüseyn'in (ö. ?) *Kitâbu't-ta'bîrât*'ıdır. Eserde, müellif I. Murad döneminde yaşadığını ve eserini Orhan oğlu Murad Bey'e takdim ettiğini bildirmiştir (Balaban, 2011, s. 8). Ahmed-i Dâî'nin (ö. 824/1421) *Tercüme-i kitâbü't-ta'bîr*'i ve Niyâzî-i Mısırî'nin (ö. 1105/1694) *Ta'bîrâtü'l-vâkı'ât* isimli eserleri ise edebiyatımızda tabirname türündeki müellifi bilinen en meşhur eserlerdir (Kayaokay, 2023, s. 491).

Türk edebiyatında tabirname türüne dikkat çeken ve yazma eser kütüphanelerinde bulunan tabirnamelerin sayısı ve mahiyeti hususunda bilgi veren çalışmaların başında Arzu Erdoğan'ın "Türkçe Rüya Tabirnameleri ve İbni Sîrîn'den Tercüme Edilen Bir Tabirname" adlı yüksek lisans tezi gelmektedir. Adem Balaban'ın 106 yazma tabirname nüshasını içeren makalesi ise bu konuda yapılan çalışmaların en kapsamlısıdır. Kayaokay

¹ Katalogda belirtilen istinsah tarihi H. 1081/M. 1669'dur. Ancak eser üzerine doktora tezi hazırlayan Hatice Eminoglu istinsah tarihini H. 891/M. 1496 olarak tespit ettiğini belirtmiştir. (bk. Eminoglu, 2003, s. 12-13).

(2023), “Klasik Türk Edebiyatında Tabirnameler” başlığı altında bilinmeyen pek çok tabirname nüshasının dâhil edildiği kapsamlı bir doktora çalışmasının Ece Ceylan tarafından yapıldığı bilgisini vermektedir.

Makalemizin konusunu Mostar Hersek Devlet Arşivinde bulunan ve İbn Sîrîn'den tercüme edildiği anlaşılan bir tabirname oluşturmaktadır.² Çalışmamız “Giriş” ve “Sonuç” bölümleri hariç “İbn Sîrîn'in Hayatı, Eserleri ve Türk Edebiyatında İbn Sîrîn Tercümelere”, “Hacı Muhammed Mostârî Tabirnamesi'nin Tanıtımı” ve “Hacı Muhammed Mostârî Tabirnamesi'nden Bölümler” olmak üzere üç kısımdan meydana gelmektedir.

1. İbn Sîrîn Hayatı, Eserleri ve Türk Edebiyatında İbn Sîrîn Tercümelere

Asıl adı Muhammed b. Sîrîn el-Basrî olan İbn Sîrîn, Hz. Osman'ın halifeliğinin son iki senesinde Basra yakınlarında Aynü't-temr'de H. 31/M. 651 veya H. 33/M. 653 yılında dünyaya gelmiştir. Tabiinden olan ve “imam”, “hafız” gibi ünvanlarla anılan İbn Sîrîn tefsir, şiir ve hesap bilgisiyle de meşhur olmakla birlikte ilmî şahsiyetinde hadisçilik ve fıkıh ağır basmaktadır. Hâlli zor meselelerde kendisine başvuru İbn Sîrîn için kendi döneminden olan âlimlerden Osman el-Bettî (ö. 143/760) “Basra'da kaza işlerini Muhammed b. Sîrîn'den daha iyi bilen birisi yoktur.”, Muhammed b. Sa'd (ö. 230/845) ise “İbn Sîrîn sika, güvenilir bir âlim ve fakih ve vera' yönünden de çok bilgili bir imam idi.” ifadelerini kullanmıştır. Hadis alanında zamanın otoritesi olarak görülen İbn Sîrîn, hadisleri özellikle mana olarak değil aynen rivayet etmesi ile tanınmıştır. Hadislerin güvenilir râvilerden alınması hususunda titiz davranan İbn Sîrîn'in güvenilir bir muhaddis olduğuna ittifak edilmiş, rivayetleri *Kütüb-i Sitte*'de yer almıştır (Yücel, 1999, s. 358; Şentürk, 1969, s. 371).

İbn Sîrîn, önceleri muhaddis ve fakih olarak tanınırken daha sonra rüya tabirinde büyük şöhret sahibi olmuş, muasırı olan âlimler de İbn Sîrîn'in rüya tabirindeki ehliyetini kabul etmişlerdir. Sonraki yüzyıllarda da ilk rüya tabircilerinden biri olarak anılmaya başlamıştır. İbn Haldûn (ö. 808/1406), İbn Sîrîn'in rüya tabiri hususunda en meşhur âlimlerden biri olduğunu, tabircilikle ilgili kurallarının nesilden nesle nakledildiğini söylemektedir. İbn Sîrîn'in kaynaklarda ismi geçen eserleri şunlardır: *Ta'birü'r-rü'yâ*, *Müntehabü'l-keâm fi tefsîri'l-ahlâm*, *Tefsîrü'l-ahlâmi'l-kebîr*, *Kitâbü'l-keâm fi tefsîri'l-ahlâm*, *Tefsîrü ahlâmi't-tefâ'ül*, *Tefsîrü ahlâmi't-teşâ'üm*, *Kâmûsü'l-ahlâm* (Yücel, 1999, s. 359; Tabak, 1999, s. 5).

Türk edebiyatında İbn Sîrîn'in *Ta'birü'r-rü'yâ* adlı eserinden tercüme edilmiş birçok rüya tabirnamesi bulunmaktadır. Bu tabirnameler her ne kadar aynı kaynak eserden tercüme edilmiş olsalar da dil hususiyetleri ve muhtevaları bakımından birbirinden farklı birtakım özellikler göstermektedir (Elbir ve Uludüz, 2019, s. 462). Yapılan araştırmalar neticesinde bu farklılıkların bilhassa tercümelere giriş bölümlerinde olduğu; bazı tercümelere rüya,

² Tabirnamenin yazma nüshasının temini hususundaki destekleri için Düzce Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim üyesi Sayın Doç. Dr. Eda Tok'a şükranlarımı sunarım.

tabir, rüya çeşitleri, rüya meleği, muabbir vb. konularda izahların yapıldığı, bazılarında ise bu konulara değinilmeden bir dua ile rüya tabirine başlandıği görülmektedir.

Tercümeleler arasındaki bir diğer fark eserlerdeki bab sayılarıyla alakalıdır. İbn Sîrîn tercümeleleri içinde bab sayısının 60'a kadar çıktığı görülmektedir. Bab sayılarındaki bu farklılığın sebebi, bazı tabirnamelerde ana kaynağın tamamının tercümesinin yapılması, bazılarında ise ana kaynağın muhtasar bir şekilde düzenlenmesidir. Bütün bunlar göz önüne alındığında bu eserlerin her birinin müstakil olarak değerlendirilmesi gerekmektedir (Bahadır, 2021, s. 65).

Balaban (2014), Türkçe yazma tabirnameler hakkında bilgi verdiği çalışmasında kütüphanelerde bulunan İbn Sîrîn'den tercüme edilmiş yedi nüshadan bahsetmektedir. Ancak yeni metinlerin kataloglanma süreçlerinin tamamlanarak kütüphanelere dâhil edilmesiyle İbn Sîrîn'den tercüme edilmiş tabirnamelerin sayısının arttığı görülmektedir. Elbir ve Uludüz (2019) Balaban'ın çalışmasında yer alan tercümelere ek olarak İbn Sîrîn tabirnamelerine dair on yeni nüsha tespit ettiklerini ifade etmiştir.³

2. Hacı Muhammed Mostârî Tabirnamesi'nin Tanıtımı

Çalışmaya kaynaklık eden yazma nüsha Hersek-Neretova Kantonuna (HNK) bağlı olan Mostar Hersek Devlet Arşivi 631 numarada kayıtlı olup harekeli nesih hattıyla yazılmıştır.⁴ Kahverengi deri cilt içerisinde olan eser 67 varaktan müteşekkildir. Eserin 1b sayfasında 10, diğer sayfalarında ise 13 satır bulunmaktadır. Nüshada başlıklarla birlikte "eger, ve eger, ve dahı" türünden bazı ifadeler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Metin içerisinde geçen ayet ve hadisler, üzeri kırmızı mürekkep ile çizilerek belirtilmiştir. Sayfa numaralarının sol üst köşede Arapça ve Latince rakamlarla verildiği eserde bir varak (10a ve 10b) eksiktir.

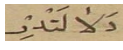
Tabirnamenin ilk sayfasında eserin Hacı Muhammed Mostârî'ye⁵ ait olduğunu belirten bir ibare bulunmaktadır. Eser içerisinde telif tarihine dair kayıt bulunmamaktadır ancak bildirme eklerinin metin içerisinde Eski Anadolu Türkçesi devrinde olduğu gibi daima yuvarlak ünlülü hâliyle değil, bazı örneklerde düz tabandan sonra dudak uyumuna bağlı

³ Söz konusu nüshalar için bk. Elbir ve Uludüz, 2019, s. 464. İbn Sîrîn'den tercüme edilen tabirnamelere iki yeni nüsha daha eklemek mümkündür. Nüshalar üzerine akademik çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalardan ilki İlyas Kayaokay'a aittir. Kayaokay, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu, 06241-001'de kayıtlı tabirname nüshasını tanıtarak çeviri yazılı metnini yayımlamıştır (bk. Kayaokay, 2023). Yapılan bir diğer çalışma ise Özgür Arsu ve Mustafa Sefa Çakır'a aittir. Araştırmacılar, tanıtımını yaptıkları ve çeviri yazılı metnini yayımladıkları İBB Atatürk Kitaplığı, Melih Cevdet Osmanlıca Kitaplar Koleksiyonu 406'da kayıtlı yazma eserde "İbni Sîrîn Tercümesi ve diğer ta'bir-nâmelerden seçilmiş olmasıdır." ibaresinin yer aldığını ifade etmişlerdir (bk. Arsu ve Çakır, 2023).

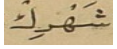
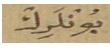
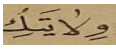
⁴ Ömer Aksoy, "Mostar Hersek Devlet Arşivinde Bulunan Türkçe El Yazmaları" adlı çalışmasında eserle ilgili şu bilgileri vermektedir: "631 numaralı yazma ise Ta'bîrnâme adıyla bir rüya tabirleri kitabıdır. Harekesiz, başlıklar kırmızı olarak kaleme alınmış ve toplam 66 varaktan oluşmaktadır. 66a varağında yazmanın sahibinin Hacı Muhammed Spahiç olduğu belirtilmiştir." (bk. Aksoy, 2019, s. 598).

⁵ Yapılan araştırmaların neticesinde biyografik kaynaklarda Hacı Muhammed Mostârî'ye ait herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

kalınarak yazılması tabirnamenin 17. yüzyıl ve sonrasına ait bir metin olduğu kanaatini oluşturmaktadır:

 gerçektir (1b), vâcibdir (2a), bâbdır (2a), delâletdir (15b)

Ayrıca, Eski Anadolu Türkçesi devrinde daima yuvarlak ünlülü olan ilgi ekinin metin içerisinde düz tabandan sonra dudak uyumuna bağlı olarak yazılması da bu kanaati destekler mahiyettedir:

 anıñ (6b), şehriñ (13a), bunlarıñ (23a), vilâyetiñ (50b)

Eserin kırmızı mürekkeple yazılmış başlık kısmında tabirnamenin İbn Sîrîn'den tercüme edildiği “Hâzâ kitâbu ta‘bîrnâme te‘lîfu İbn Sîrîn rahmetu’llâhi ‘aleyh” ifadesi ile belirtilmiştir. Besmele-i şerif ve dua ile başlanan eserde öncelikle iyi ve kötü rüya görüldüğünde ne yapılması gerektiğine, rüyanın peygamberliğin kırk altı cüzünden biri ve rüya tabiri ilmini bilmenin vacip olduğuna dair bir izahta bulunulmuştur:

“Ammâ ba‘dü bir kimse düş görse eger eyü görse şâz olup hâmd ü genâ ider. Eger fenâ görse tevbe kıılır ve kendüni şaşınur. Ammâ bu düş didikleri gerçektir peygamberliğin kırk altı cüz’iniñ biridür ve dağı peygambere nübüvvet kırk yaşında gelüp altmış üç yaşında vefât eyledi. Yigirmi üç yıl peygamberlik eyledi. Ammâ düş ‘ilmin bilmek vâcibdir.” (1b-2a)

Tabirnamelerin büyük çoğunluğunda olduğu gibi bu tabirnamede de rüyalar ve yorumları bab sistemiyle tasnif edilmiştir. Bablar içerisindeki geçişler “eger” ifadesi ile birbirinden ayrılmıştır. Rüyaların 53 baba ayrılarak yorumlandığı eserde rüya tabirlerine geçilmeden önce hangi babda neyin/nelerin tabir edileceği eserin giriş kısmında şu şekilde belirtilmiştir:

Evvelki bâb: Düşün aşlın ve fer‘in bildürür.

İkinci bâb: Meşûr kişilerün düşün fark itmekdür.

Üçüncü bâb: Teñri Te‘âlâ ve Cebrâ‘il ve Mîkâ‘il ve İsrâfil ve ‘Azrâ‘il ve feriştelere ve Rızvânı ve peygamberleri ve ‘arşı ve kürsî ve gökleri ve cennet ve cehennemi ve şırâti ve terâzi ve mizânı ve hisâbı ve kıyâmet bildirir.

Dördüncü bâb: Levh-i maḥfûzı ve güneşi ve ayı ve yıldızı ve yağmuru ve çarı ve tolu ve buz ve yıldırım ve bulut ve tuman bildirir.

Beşinci bâb: Deñiz ve akarşu ve kuru çay ve ḥavûz ve ırmağ ve gemi ve gezer şey ve hendek ve kuyu görmek bildirir.

Altıncı bâb: Aydınlik ve şem‘ ve çirâğ ve karanlık ve âteş ve kandil bunları bildirir.

Yedinci bâb: Tağ ve yüce yerler, taşlar ve kumlar ve toprak ve dîvâr ve ev yapmak ve tam görmek bildirir.

Sekizinci bâb: Mescid ve muşallâ ve mescidgâh [ve] çirâğ yaqmaq ve minber ve minâre görmek bildirir.

Çokuzuncu bâb: Bûstân ve sarây ve nerdübân ve bâzâr ve dükkân ve hamâm ve degirmen ve şûfa ve şu dolâbı ve şehri h'âceleri⁶ ve kal'a ve hişâr ve köşk ve kerpiç ve kiremit görmek bildirir.

Onuncu bâb: Şandal ve kâfûr [ve] gül şuyı [ve] müşg ve 'anber ve hoş koşular ve yağlar ve za'ferân ve 'üd (3a) ve gül ve sünbül ve kıranfil ve ceviz ve zeytün görmek.

On birinci bâb: Koca ve yigit kul ve kıravaş ve oğlan ve kız ve kıarı ve 'avrat ve çirkin şüretlü görmek.

On ikinci bâb: Ğusul ve abdest ve teyemmüm ve rükû' ve sücûd ve namâz ve Ka'be ve du'â kılamak ve tesbîh ve tehliil ve tekbîr ve oruc tutmaq ve beklemek ve istiğfâr ve ezân ve kâmet ve hac ve haremde görmek ve Merve ile ve Şafâda vaqfeye tırmaq ve hacerü'l-esvede yüz sürmek ve zekât ve ta'am ve şadaqa virmek.

On üçüncü bâb: Kağı ve halife ve 'âlim ve haţib ve mü'ezzîn ve tabib ve terâzû görmek.

On dördüncü bâb: Kalem ve kalemtrâş ve divîd ve muşhaf ve mürekkebe ve menşür görmek.

On beşinci bâb: Âdem ve âdemleri başsuz ve a'zâların ve balğam ve misvâk ve hilâl görmek.

On altıncı bâb: Kuyu ve kilî[d] ve kürsî ve şanduk ve şadırvân [ve] yaşduq ve döşek ve kese ve beşik ve çadır ve çardağ [görmek].

On yedinci bâb: Çölmek ve tennür ve ocaq ve kömür ve tütün ve çanaq ve tabaqlar görmek.

On sekizinci bâb: Yer deprenmek.

On çokuzuncu bâb: Kan aldirmek ve hacâmat itmek ve kitab yazmaq ve yazdirmek.

Yigirminci bâb: Bevl ve gâ'iz ve necis üstünde oturmaq.

Yigirmi birinci bâb: Ağaqlar ve yemişler görmek.

Yigirmi ikinci bâb: Ve şoğan ve şarımşak ve tuz ve şamanlık ve ağız ve od biçmek [ve] süd ve peynir görmek.

Yigirmi üçüncü bâb: Etmek ve tatlular ve kand ve nebât ve tuzluk görmek.

Yigirmi dördüncü bâb: Şarâblar ve esiriklenmek.

Yigirmi beşinci bâb: Cevâhir ve incü ve yâkût ve mercân ve halhâl ve bilezik ve dirhem akçe ve gümüş ve altun ve havân ve legen ve yüzük ve zümürüd görmek.

⁶ Bablarda nelerin anlatıldığıнын kısaca izah edildiği bu bölümde kelime حوآلری şeklinde yazılmıştır. Ancak babın detaylandırıldığı metin içerisindeki bölümde kelime حوآلری olarak geçmektedir ve tabir bu ifade etrafında şekillenmiştir. Bu nedenle kelimenin "h'âceleri" okunuşu tercih edilmiştir.

Yigirmi altıncı bāb: Kürk ve geysi ve ‘imāme ve üsküf ve tāt ve cübbe ve destār ve edik ve corāb ve şalvar ve başmağ ve taylesān ve yağmurlik görmek.

Yigirmi yedinci bāb: Nikāh ve öpmek ve cimā’ itmek.

Yigirmi sekizinci bāb: İp ve penbe [ve] igne ve ilik ve meflūc görmek.

Yigirmi tokuzuncu bāb: Silāh ve süñgi ve kalkan ve oğ [ve] hançer [ve] bıçağ ve ustura [ve] bilegi [ve] kūs ve tavul ve şāzlar ve şavaş ve ceng ve bağlamak ve boğmak [ve] seller akmak [ve] çevgen ve ‘amūd ve kıliç ve igne ve talağa and içmek bildirir.

Otuzuncu bāb: İbrişüm ve yūñ panbuğ görmek.

Otuz birinci bāb: ‘Azā görmek.

Otuz ikinci bāb: Zindān ve kafes ve ölüler ve kabirler ve evinde cenāze görmek.

Otuz üçüncü bāb: Ādem belemek ve ādem öldürmek ve ağac ile ve kamçıyla dögmek.

Otuz dördüncü bāb: Dūdük ve def ve kānūn ve çengile kopoluz ve nāy ve şantranc.

Otuz beşinci bāb: Yola buğday dānesi dökülmek ve un çuvalı koymak ve şatun almak ve şatmak.

Otuz altıncı bāb: Havāda uçmak ve kōnmak ve havāda sarāy yapmak.

Otuz yedinci bāb: Yırtıcı canavarlar ve hayvānlar söylemek.

Otuz sekizinci bāb: Geysi yırtmak ve kōrkmak⁷.

Otuz tokuzuncu bāb: Elini şoğanla yumak.

Kırkıncı bāb: At ve katar ve deve ve eşek görmek.

Kırk birinci bāb: Koçlar ve koyunlar ve kuzı ve o[ğ]lak ve keçi ve kaşşāb görmek.

Kırk ikinci [bāb]: Tağlarda eti yenür hayvānlar, geyik ve tavşan gibi şeyler görmek.

Kırk üçüncü bāb: Şıgır ve buzağı ve inek şağmak.

Kırk dördüncü bāb: Fīl ve kañlu görmek.

Kırk beşinci bāb: Toñuz ve sıçan ve porşuk ve ejderhā ve yılan ve örümcek ve ‘akreb görmek.

Kırk altıncı bāb: Arslan ve kablan ve ayu ve kurt görmek.

Kırk yedinci bāb: Hōrūs, tavuğ, yumurta ve kuşlar görmek.

Kırk sekizinci bāb: Aru ve çekirge ve kalan ufacığ canavār pire ve bit görmek.

⁷ Bablarda nelerin anlatıldığının kısaca izah edildiği bu bölümde kelime قورۇمق şeklinde yazılmıştır. Ancak babın detaylandırıldığı metin içerisindeki bölümde kelime قورۇمق olarak geçmektedir ve tabir bu ifade etrafında şekillenmiştir. Bu nedenle kelimenin “korkmak” okunuşu tercih edilmiştir.

Kırk toközuncu bâb: Balık ve kırbaga ve kıblanbaga ve yengeç ve şu canavârları görmek.

Ellinci bâb: Dîv ve şeytân ve perî ve deccâl ve put görmek.

Elli birinci bâb: Şan'at ehâlin görmek.

Elli ikinci bâb: Dügün ve konuk [görmek].

Elli üçüncü bâb: Kıur'ân okumağ.

Bablarda nelerin anlatıldığına dair yapılan açıklamadan sonra hangi durumlarda görülen rüyaların gerçekleşmeyeceğine, Allah'ın rüya için bir melek vekil kıldığına, melekü'r-rüya isimli bu meleğin insanlara dünya işlerinde nazil olacak hayır ve şer işleri bildirdiğine, hastalık hâlinde ve endişeli iken görülen rüyalardan sonra ne yapılması gerektiğine, rüya çeşitlerine ve rüyaların kimlere anlatılmaması gerektiğine dair izahta bulunulmuştur:

“Ammâ kaçan şafra gâlib olsa veya kıan gâlib iken görülen düşün aşlı yokdur ve râst gelmez. Ayn evvelinde ve âhîrinde görmek eyüdü. Evvel bahârda görülen düş tiz gelür ve dahı düşün üç ma'nası vardur. Biri Hâk Te'âlâ bir ferîşte müvekkel kılmışdur. Levhü'l-mahfûzda adına melekü'r-rü'yâ deyü ad yazılır. Âdem oğlanına ne kim hayır olacak Teñri Te'âlâ tevfiğ virür. Dünyâda ve âhîretde işlerinde beşârete gelecekdir ol ferîşte anı gösterürler şükür itsün için. İkinci ma'nası bir kışi tâ'atden berî ola ve 'aşî ola ol ferîşte ol kışiniñ üzerine havâle olup vâkı'asında şarb şeylerle gelecekdür. Anı aña gösterüp ol kışi tevbe kıla Allâha şığına ve 'ibâdete yakîn ola ve ma'âşîden ırağ ola ve bu âyeti fikir ide:

كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ⁸

ve dahı

إِنَّ اللَّهَ لَا يَخْفَىٰ عَلَيْهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ⁹

Ammâ bir ma'nası dahı budur ki ol melekü'r-rüya ol kışiye düşünde gösterür hac ve gâzâ kılar, Kıurân ve tesbîh ve namâz ve oruc ve zekât ve şadağa virür. Bu düşün ta'biri budur ki Teñri Te'âlâ ilhâm gelür ol kışiye vâcibdür ki hayrını artura ve ma'şiyetden ırağ ola ve Allâhdan yardım dileye. Ve dahı hilâf düş üç ma'naya ve vecih üzeredir. Birine h'âb-1 şeytân dirler ve birine h'âb-1 himmet dirler ve birine h'âb-1 illet dirler. H'âb-1 şeytân gûsül vâcib olacak şeyler gösterür. Mümkin olmayacak şeyler gösterür ihtilâm ider. H'âb-1 himmet oldurur ki gönli endişeli yatur eyü düş görür, anıñ aşlı yokdur. H'âb-1 illet oldur ki kışi hastalık içinde düş görür kıorqulu, anıñ aşlı yokdur. Her kışiye lâzımdur yatacağ vakit abdest alup bu du'â ile bu âyeti okuya

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الَّذِي لَا يَضُرُّ مَعَ اسْمِهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ¹⁰

⁸ “Her nefis ölümü tadacaktır.” (Âl-i İmran, 3/185; Enbiyâ: 21/35; Ankebut, 29/57).

⁹ “Şüphesiz yerde ve gökte Allah'a hiçbir şey gizli kalmaz.” (Âl-i İmrân, 3/5).

¹⁰ “İsmi sayesinde yerde ve gökte hiçbir şeyin zarar veremeyeceği Allah'ın adıyla. O her şeyi işitir ve bilir.”

Andan sonra bu du‘âyı okuya

اللَّهُمَّ اسْلُمْتُ وَجْهِي إِلَيْكَ وَفَوَضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ وَلَا مَلْجَأَ مِنْكَ إِلَيْكَ اسْتَغْفِرُكَ وَ أَتُوبُ إِلَيْكَ
يا ربِّ اللهم انى رؤياى صادقةٌ غيرَ كاذبةٍ صالحةٌ فاسدةٌ بشارةٌ نافعةٌ غيرَ¹² ضارةٌ ولا حَوْلَ ولا قُوَّةَ إلا بالله العظيم

diye. Andan sonra sağ elinin üzre başın koyup yata. Kim ne kim düş görse hayır görüp şer görmeye bi-izni‘llâhi te‘âlâ ve dahı düşün düşmâna ve câhile ve masharaya dimeye, yaramazlık olur.” (6a-7a)

Bablarda yer alan konu başlıklarına bakıldığında 300’den fazla rüyanın tabirinin yapıldığı görülmektedir. Mütercimim; aynı nesne, varlık ve olayın çeşitli koşul ve kombinasyonlarda rüyada görülmesi durumunda yaptığı farklı tabirler de göz önünde tutulduğunda bu sayı artmaktadır. Örneğin rüyada güneşin secde etmesi, güneşin tutulması, güneşin çok parlak olup etrafa çok fazla sıcaklık vermesi, güneşin bağlı olması ve güneşin bir kimsenin karnında doğması farklı tabir edilmiştir. Bahsi geçen durumlardan güneşi tutulmuş ve güneşin çok parlak olup etrafa çok fazla sıcaklık verdiğini görmek menfi yorumlanırken diğer durumlar müspet yorumlanmıştır:

“Eger düşünde güneş görse yanında veyâ evinde devlet ve ‘izzet bula. Eger güneş kendüye secde eylese eger ehli ise pâdişâh çok ülkeye zabt ide. Eger güneş dutulmuş görse yâ kara görse vilâyet pâdişâh[ına] bir âfete irişe. Eger güneşi gâyet nurlı görse ısağığı te‘şir itse ol sene renclü ola. Vilâyet pâdişâhından halkâ âfât ire. Eger güneşi bağlı görse bir vilâyete velî olur. Eger bir kimsenin karnı içinde güneş tulu‘ eylese kuvvete delâlet ider.” (13b-14a)

Bazı tabirlerde ise aynı nesne veya olayın erkek tarafından görülmesi ile kadın tarafından görülmesinin yahut bir işin vaktinde yapılması veya yapılmamasının farklı sonuçlar doğuracağı belirtilmektedir:

“Eger düşünde ibrüşüm bezi ton ve gömlek, pamuk ton ve gömlek görse veyâ giyse ‘avrat avucından mâl eline gire yâhüd şâz olup sevine. Eger kürk giyse beylik ve ‘izzet ve ululuk ve hoş dirlik bula ammâ yaz günü kürk geysen güşşaya uğraya yâhüd gönli tar ola ammâ ‘avrat görse veyâ pâk libâs geysen ere vara. Eger ak ton geysen ‘izzetdür. Eger yeşil ton geysen ni‘met ve ululukdur. Zîrâ uçmak ehli yeşil tonludur, kızıl ton erlere ceng [ve] huşümetdür, ‘avratlara eyüdüdür.” (43a-43b)

“Eger Ka‘beyi tavâf itse ‘ömrü uzun ola, dîni kavî ola, mâl eline gire. Eger hac vakti degil ise hacçı gören biraz zahmet çeker buyurdi.” (27b)

Metinde, aynı rüyayı gören salih bir kimse ile fasık bir kimsenin rüyaları da ayrı ayrı tabir edilmiştir. Söz konusu durum ehil olan veya olmayan kimselerin rüyalarının tabirinde de görülmektedir. Düşünde minarede ezan okuyan bir kimsenin ehil ve salih bir kimse

¹¹ “Allah’ım yüzümü sana çevirdim, işlerimi sana teslim ettim. Senden başka sığınak yoktur, sana istiğfar ederim, senden tövbe dilerim.”

¹² “Allah’ım bana doğru, yalan olmayan rüya göster. Doğru, bozuk olmayan, müjdeli, faydalı, zararlı olmayan. Güç ve kuvvet, sadece yüce ve büyük olan Allah’ın yardımıyla.”

olması hâlinde rüya olumlu tabir edilirken kişi günahkâr ise rüya olumsuz yorumlanmaktadır:

“Eger düşünde minârede ezân okusa vâlî olmağa delâlet ider. Ehli ise sesi ve kuvveti yetdügi yere kadar vâlî ola, fakîr ırğadlara baş olur. Şâlih ise ululuğa irer. Fâsık ise günâhı âşikâre olur.” (27a)

“Ammâ düşünde hâlîfe görse ve İmâm görse mâlî ve ‘izzeti arta ulu ad şâhibi ola, halk içinde meşhûr kişi ola, hâţib ve imâm olmağa ehli ise ululuğ bulup mertebe bula. Ehil degil ise guşşaya uğraya ve kaykuya ire.” (28b)

Tabirnamede yer alan rüya motiflerine bakıldığında hayvanların daha detaylı ele alındığı görülmektedir. Hayvanlarla ilgili motiflerin “Yırtıcı canavârlar ve hayvânlar söylemek”, “At ve katır ve deve ve eşek görmek”, “Koçlar ve koyunlar ve kuzı ve oğlak ve keçi görmek”, “Taglarda eti yenür hayvânlar, geyik ve tavşan görmek”, “Sığır ve buzağı ve inek sagmak”, “Fil ve kañlu görmek”, “Tonuz, ve sıçan ve porsuk ve ejderhâ ve yılan ve örümcek ve akreb görmek”, “Arslan ve kablân ve ayu ve kurt görmek.”, “Horûs, tavuk, yumurta ve kuşlar görmek”, “Aru, çekirge ve kalan ufacak canavâr pire ve bit görmek”, “Balık, kurbağa ve kaplanbaga ve yengeç ve su canavârları görmek” başlıkları altında 11 babda tabiri yapılmıştır. Yukarıda bahsi geçen bablarda bir hayvanın çeşitli hâl ve koşullarda rüyada görülmesi farklı şekillerde yorumlanmıştır. Örneğin rüyada koyunun eve girdiğini görmek nimet bolluğu olarak tabir edilirken bir kimsenin, koyunun derisini yüzdüğünü görmesi zulüm ve haram mal şeklinde tabir edilmiştir.

Tabirnameler sanat endişesinden uzak olduğu için halk diliyle ve sade bir Türkçeyle yazılan eserlerdir. Günlük konuşma dilinin birçok sözcüğünü bünyesinde barındıran tabirnameler, bu yönüyle bir halk dili sözlüğü özelliği taşımaktadır. Hacı Muhammed Mostârî'ye ait bu tabirnamenin de sade bir dille yazıldığı ve eserde günlük konuşma diline ait sözcüklerin yanı sıra “gölez”, “eşme”, “kañlı”, “üyür”, “edik”, “keler” gibi pek çok arkaik kelimenin bulunduğu da görülmektedir.

3. Hacı Muhammed Mostârî Tabirnamesi'nden Bölümler

Hacı Muhammed Mostârî'nin İbn Sîrîn'den tercüme ettiği bu eser 67 varaktan oluştuğundan eser metninin tamamını çeviriyaıyla vermek makale sınırlarını aşacaktır. Bu nedenle makalede yalnızca seçilen bazı babların Latin harflerine aktarımı yapılmıştır.

Beşinci bab: Rüyada akarsu, çay, ırmak, havuz, gemi, su birikintisi, hendek ve kuyu görmeyi yorumlamaktadır. Rüyasında deniz veya denizden su içtiğini gören kimse zenginlik bulur, bilgin biri olur ve bütün emellerine ulaşır. Denizden acı su içerse bir kul sahibi olur. Akar su görürse geçimi iyi, malı çok olur. Eğer akarsudan su içerse amacına ulaşır ve mal sahibi olur. Kişi rüyada kendisini su içinde görürse kaygıdan kurtulur. Akarsudan ve oluktan su aldığı görürse eline helal mal geçer. Bardaktan su içtiğini görürse ömrü uzun olur. Kişinin kendisini suya batmış olarak görmesi su berrak ise helal mala, bulanık ise haram mala tabir edilir. Bir yerden çeşme ve pınar çıktığını görürse isteğine ulaşır. Evin içinde pınar görürse ev halkının ağlayacağına, duvardan su çıktığını

görürse yakın akrabalarından birine bir sıkıntı geleceğine işarettir. Zemzem kuyusundan su içtiğini gören kimse kıyamet azabından kurtulur. Kişi rüyasında kuru çay görürse hacca gider. Daima su akan bir çeşmeden su içtiğini görürse eline mal girer, mutlu olur. Eğer havuz görürse bilgin ve zengin olur, Kevser suyunu içerse yine bilgin olacağına işarettir. İrmakta boğulduğunu görürse eceli yakın olur. Su dolabından su içerse mal sahibi olur. Kişi eğer karadaki veya su üstündeki bir gemide olduğunu görürse sıkıntılarında kurtulur. Gemiden dışarı çıktığını görürse yine sıkıntısından kurtulur, bir mevkiye getirilip azledilirse görevine geri gelir, yoksul ise zengin olur. Eğer parçalanmış bir gemiden kurtulduğunu görürse padişahın gazabına uğrar. Eğer geminin dümeni elinde ise âlim bir kimse olur. Kişi kendisini gemiyle havada uçarken görürse ölümüne işarettir. Eğer gemi içinde öldüğünü görürse sıkıntısından kurtulur. Eğer gemiye binip uzaklara giderse yine ölümüne işarettir. Eğer (gemiye) kırılmış görürse annesi ölür. Eğer gemi alırsa kadın alır. Eğer rüyasında kuyuya, su birikintisine veya hendeğe düşerse düşman hilesine uğrar. Eğer bir kuyudan su çekerse veya içerse büyük refaha ulaşır. Eğer çektiği su ile gusül abdesti alırsa sıkıntısından kurtulur. Eğer su köpürürse hazır mal eline geçer. Eğer susuz kuyu görürse abdestinde eksikliğe işarettir:

“**Beşinci bâb** akarşu ve çay [ve] ırmağ ve havuz ve gemi ve keriz ve hendek ve kuyu görmek. Eger bir kimse düşünde deniz görse veyâ şuyun içse pâdişâhlık bula veyâ ‘âlim ola ve cümle murâda ire veyâ devlete ire. Ve eger denizde nesne yâ denizden acı acı içse bir kul eline gire. Eger akar şu görse dirliği hoş ola mâlî çok. Eger akarşudan içse maşşûdına ire mâl bula. Eger kendüni şu içinde görse kaykudan kurtıla. Eger akarşudan şu alsa helâl mâl eline gire. Eger oluğdan şu alsa gine öyledür. Ve eger bardağdan şu içse ‘ömri uzun ola tevîli dağı eger kendüni şuya garğ olmuş görse duru şu ise helâl mâl eline gire, bulanık şu ise haram mâl eline gire. Eger bir kimse yerden eşmeler çıkar görse veyâ pınar görse murâdına ire. Nitekim

فِيهِمَا عَيْنَانِ تَجْرِيَانِ¹³

buyurur. Eger evi içinde pınar zâhir olmuş görse eviñ şâhibleri ağlamağa delâletdir. Eger divârdan zühür iderse yakîn akrabasına gam gele. Eger zemzem kuyusundan içse kıyamet ‘azâbından kurtıla. Eger kuru çay görse hacca vara. Eger dâ’im akar çeşmeden şu içse eline mâl gire şâz ola. Eger havuz görse bay ola ‘âlim ola. Eger şu içinde görse cümle işi yürüye. Eger Kevser âbını içse ‘âlim ola. İsmâ’il peygamber ile haşır ola. Eger ırmağa boğulsa eceli yakîn gelmiş ola. Eger şu dolâbından içse mâl eline gire. Eger karadaki gemi içinde kendüni görse veyâhüd şu üstünde durur görse guşşalı ola işi bağlana. Gemiden taşra çıksa guşşadan âzâd ola. Manşüb ehli olup ‘azil ise manşüb ola. Yoğsul ise bay ola. Eger gemi görse pârelenüp kendi kurtulur ise pâdişâh aña gazâb ide. Eger gemiñ dümeni elinde olsa ‘âlim ola. Eger gemiyle hevâda uça fevt ola. Eger gemi içinde fevt olsa ‘azâbından bulur. Eger gemiye binüp bir dağı uzaklara gidüp cem’e çıkması mümkün olmasa fevtine delâlet ider. Eger kırılmış görse anası fevt ola. Eger ortak gemi alsa ‘avrat alır. Eger düşünde kuyuyañ veyâ kerize veyâ hendege düşse düşmân mekrine düşe, şakınmak gerek. Eger kuyudan şu çekse veyâ içse büyük devlete

¹³ “İçlerinde akan iki pınar vardır.” (Rahman, 55/50).

ire. Eger anuñla gusül itse guşşadan kırtıla. Eger şuyı köpürse hâzır mâl bula. Eger şusuz kıyu görmek abdest noqşânına delâlet ider." (16b-18a)

Onuncu bab: Sandal, kafur, gül suyu, misk, anber, hoş kokulu yağlar, safran, öd, gül, sünbül, karanfil, ceviz, zeytin görmeyi yorumlamaktadır. Bir kişi rüyasında sandal, kafur ve gül suyu görürse iyi habere, ilim meclisine, din güzelliğine işarettir. Misk ve öd görürse veya bunları satın alırsa erkek ise kadın alır, kadın ise erkeğe varır, âlim ise emeline ulaşır, eline kul girer veya hayırlı bir haber işitip mutlu olur. Kişi rüyasında hoş kokulu yağlar sürdüğünü görürse o kişiye hayır duaları edilir ve övgülerde bulunulur. Eğer safran görürse hasta olur, yemek görürse mutlu olur. Rüyada kafur görmek iyiye işarettir, zenginliktir. Eger bir kimse rüyasında gül görürse, gül vakti ise isteğine ulaşır, güzel haberler işitir, vakti değil ise biraz zahmet çeker, hasta olur ama şifa bulur. Eğer ak gül görürse para, kırmızı gül görürse, vaktinde ise eline altın geçer. Eğer sarı gül görürse hastalıktır. Kişi rüyasında sümbül, karanfil, ceviz, zeytin bunlardan hangisini görürse mal ve nimete işarettir. Fesleğen görürse mutlu olacağı bir cevap işitir:

"Onuncu bâb şandal ve kâfûr ve gül şuyı ve misk ve 'anber ve hoş koçulu yağlar ve za'ferân ve 'üd ve gül ve sünbül ve kıaranfil ve ceviz ve zeytûn görmek. Eger bir kimse şandâl ve kâfûr [ve] gül şuyı ve gülâb görse eyü haberdür ve 'ilim meclisidür, dîni pâk olmaçdur. Misk ve 'üd görse veyâ şatun alsa 'avrat ala, 'avrat ise ere vara, 'âlim ise murâdına ire kıul eline gire yâ hayır haber işide şâz ola. Hoş koçulu yağlar sürünse aña hoş du'alar ve şenâlar kılalar. Eger şafrân [görse] haste ola, eger ta'am görse şâz ola. Eger kâfûr görse gâyet eyüdü, devletdür. Eger gül görse vaktinde ise rüzgârı hoş ola murâdına ire, hoş haber işide. Vakti değil ise biraz zahmet çeke haste ola şifa bula. Eger ak gül görse akçe eline gire, eger kırmızı gül vaktinde ise altun eline gire. Eger sarı gül görse hastalıçdur. Eger sünbül ve kıaranfil ve ceviz ve zeytûn bunlarıñ her kıanqısını görse mâl ve ni'metdür ve hoş şenâlar kıılmaç gerek. Eger fesligân görse mesrûr olmaç cevâb işide." (22a-23a)

Yirmi ikinci bab: Soğan, sarımsak, tuz, saman, ağız (sütü) ve ot biçmeyi görmeyi yorumlamaktadır. Bir kişi rüyasında soğan ve sarımsak görürse ya da yerse kedere uğrar. Eğer tuz görürse helal mal eline girer ancak sıkıntı ve gazaba uğrar. Saman görürse veya çekerse eline çok mal geçer, ot görmek de bu şekilde tabir edilir. Kişi rüyasında samanlık görürse çok zengin olur ama ağız (sütü) görürse veya yerse haram mal olarak yorumlanır. Eğer süt görürse dininin kuvvetleneceğine yağını görürse haram mala işarettir. Bir kimse rüyasında süt içtiğini görürse tövbe eder. Köpek sütü görmek veya içmek düşmana karşı zafer kazanılacağına, tilki sütü görmek korkuya, hastalığa ve haram mala, çakal sütü görmek rüya sahibinin, eşinden mal elde edeceğine veya bir suçlamaya maruz kalacağına, aslan sütü görmek bir kimse ile kavga edeceğine, kaplan sütü görmek düşmana veya haram mala, eşek sütü görmek nimete, kurt sütü görmek padişah tarafından verilecek kuvvete işarettir. Bir kişi sığır sütü görürse ona din güzelliği nasip olur, sığır sütünü hasta bir kişi görürse şifa bulur, helal mal eline girer, güzel amel ve bolluk sahibi olur. Eğer koyun sütü görürse, sağarsa veya içerse helal mal eline girer. At sürüsünün sütünü görürse kuvvet bulur, düşmana karşı galip olur. Her kim eti yenen bir hayvanın sütünü görürse,

yerse veya verirse her bakımdan düşmana karşı zafer kazanır, eline helal mal girer veya rüyayı gören kişiye miras kalır. Rüyada peynir yemek ve görmek zengin olmaya işarettir:

“**Yirmi ikinci bâb** Şoğan ve şarımşak ve tuz ve şaman ve ağız [ve] ot biçmek. Eger şoğan görse veyâ yise ğuşşaya uğraya. Şarımşak dağı böyledür. Eger tuz görse helâl māl eline gire ammâ ğuşşalar ola veyâ ğazâba uğraya. Eger şaman görse veyâ çekse çok māl eline gire. Eger ot görse gine öyledür. Eger şamanlık görse çok ğanî ola ammâ ağız görse veyâ yise harâm māludur. Eger süd görse İslâmı arta. Nitekim

نِعْمَ الْوَعْدُ لِلَّذِينَ يَدْعُونَ إِلَى الْإِسْلَامِ

diyü buyurdu ammâ yağı harâm māludur. Eger süd içse tevbe kıla. Eger hayvânlarıñ südin görse veyâ şağsa helâl māludur. Eger geyik südin görse ‘avratdan mirâs yiye. Eger kelb südin görse veyâ içse düşmân üzerine ğalib ola. Eger tilki südin görse qorkulara uğraya yâhüd haste ola veyâ harâm māl eline gire. Eger çaçal südin görse ‘avrat avucundan dünyalık eline gire veyâ bir töhmete uğraya. Eger arslan südin görse bir kimse ile ceng ide. Eger qablan südin görse aşikâre düşmândur, ba‘zılar harâm māludur dimişler. Eger eşek südin görse ni‘metdür. Eger kırd südin görse pâdişahdan kuvvettür. Eger şıgır südin görse dîni pâk ola, haste ise şifâ bula, helâl māl eline gire veyâhüd şâlih ‘ameldür veyâ bolluq ola. Eger koyun südin görse veyâ şağsa veyâ içse helâl māl eline gire. Eger üyür südin görse kuvvet bula düşmân üzerine ğalib ola. Eger her kim eti yenür hayvânlarıñ südin görse veyâ yise veyâ bir kişiye virse her vechile düşmânına ğalib ola dağı helâl māl eline gire yâhüd mirâs yiye ammâ peynir yese ve görse bay ola.” (40a-41b)

Otuz birinci bab: Kişinin kendisini kafeste ve mezarlıkta görmesi, ölülere kabir kazmak, kişinin kendisinin öldüğünü görmesi ve evde cenaze görmek hakkındadır. Bir kişi rüyasında kendisini kafeste görürse sıkıntıya düşer. Eger mezarlıkta görürse günahlarına tövbe edeceğine işarettir. Ölmüş bir kişiyi sağ olarak görürse ümit kestiği bir şeyi elde eder. Eger kendini ölmüş görürse ömrü uzar. Ölmüş birini ağlarken görürse ölen kişinin ahirete imanla gittiği şeklinde yorumlanır. Ölen kişiyi sağ görürse ölünün ahiretteki hâlinin iyi olduğuna, rüyayı gören kimseyi ölmüş biri kucaklarsa ömür uzunluğuna işarettir. Bir kişi rüyasında kabir kazdığını görürse zorluğa uğrar. Ölen kişi sağ birine bir şey verirse o kişinin kızı varsa ölür. Rüyada, ölen birinin bir istekte bulunduğu görülürse onun için sadaka vermek gerekir. Bir kimse evinde cenaze görürse elde etmeyi ümit ettiği bir şey eline geçer:

“**Otuz birinci bâb** Kendüni kafesinde görse ve güristânda görmek ve ölülere kabir kazmak ve ölmek ve evinde cenâze görmek. Bir kimse kendüni kafesinde görse qaşkuya düşe. Eger güristânda görse günâhına tevbe kıla. Eger ölüyi dirilür görse, ya‘nî ölen kimseyi şağ görse bir ümidin kesdüğü şey eline gire. Eger kendüni ölmüş görse ‘ömrü uzun ola. Eger ölüyi ağlar görse ol ölü dünyâdan İmânla gitmişdür. Eger ölmüş kişiyi şağ görse ol [ö]lünün âhiretde hâli hoş ola ammâ ölüyi kucaqlar görse yâ ölü anı kucaqlasa ‘ömrü uzun ola. Eger bir kimse kabir kazsa düşvârlığa uğraya. Eger ölü şağ âdeme bir şey virse

¹⁴ “İçenlere halis ve içimi kolay süt içiriyoruz.” (Nahl, 16/66).

kızı var ise fevt ola. Ölü, bir şey dilese anıñçün şadağa gerek. Eger evine cenâze görse ümîd itdügi nesne eline gire.” (46a-46b)

Kırk dördüncü bab: Rüyada fil görmek hakkındadır. Bir kişi rüyasında file bindiğini görürse padişahla dost olur. Eger fil eti yerse mal eline girer. Fili öldürdüğünü görürse katil olur. Eger fil ile bir şehirden başka bir şehre gittiğini görürse gittiği şehrin beyi azledilir. File padişahın bindiği görülürse o padişahın saltanatı kuvvetlenir. Eger kağı görürse veya binerse itibarı artar, emeline ulaşır. Bir kimse rüyasında kağından düşerse makamından da düşeceğine işaretir. Eger kağı kırılırsa ulu bir kişinin öleceğine yorumlanır:

“Kırk dördüncü bâb Fil görmek bir kimse düşünde file binse ulu pâdişahile dost ola. Eger etin yise mâl eline [gire]. Eger fili öldürse ol kişi katil [ola]. Eger bir şehirden bir şehre varur görse ol vilâyetiñ begi ma'zül ola. Eger file pâdişâh binse saltanatı arta. Eger kağı görse veyâ binse 'izzeti ve mertebesi arta murâdına ire, zirâ Yûsuf Peyğamber 'aleyhisselâm Mışırdan kağı ile geldi. Taht-ı revân ve çoçı ve ma[h]fe ol iğ[t]işâmlı şeyler[dür]. Bir kimse ammâ kağından düşse manşıbdan düşe. Eger kağı kırılrsa bir büyük kimse fevt ola.” (51b-52a)

Ellinci bab: Cin, peri, şeytan, put, Deccal ve haç görmek hakkındadır. Eger bir kimse rüyasında cin görürse hoş olmayan işlere işaretir, iyilikten ümit keser. Şeytan görürse çok kötü bir insanın düşmanlığına yorumlanır. Peri görürse yalan söylemeye, doğru ve sahih olmayan işler yapmaya başlar. Eger put haç görürse dininde zayıflama olur ama eger putu kırık görürse din yolunda ekşiği kalmaz:

“Ellinci bâb: Dîv ve perî ve şeytân ve büt ve Deccâl ve hâç görmek. Eger bir kimse düşünde dîv görse yaramazlıkdur, eyilikden ümidini kese. Eger şeytân görse bir insân şeytânı aña düşmân ola, kendüni şaķına. Eger perî görse yalan söyleyüp bâtl işe başlaya. Eger putı hâç görse dîninde sâķıtı ola. Eger bütü kırık görse şerî'atinde işi tamâm ola.” (59b)

Sonuç

Bu çalışmada Mostar Hersek Devlet Arşivi 631 numarada kayıtlı İbn Sîrîn'den tercüme edilmiş tabirname incelenmiştir. Eserde, müellifin Hacı Muhammed Mostârî olduğuna dair bir kayıt bulunmakla birlikte, tabirnamenin istinsah tarihi ile ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır. Ancak Eski Anadolu Türkçesi döneminde daima yuvarlak ünlülü olan bildirme ve ilgi eklerinin metin içerisinde pek çok yerde düz tabandan sonra dudak uyumuna bağlı olarak yazılması tabirnamenin 17. yüzyıl ve sonrasına ait bir metin olduğu kanaatini oluşturmaktadır.

Tabirnamelerin büyük bir çoğunluğunda olduğu gibi burada da rüyalar ve yorumları bab sistemiyle tasnif edilmiştir. Mütercimim rüyaları 53 baba ayırarak sınıflandırdığı eserde rüya tabirlerine geçilmeden önce hangi babda neyin tabir edileceğine dair kısaca bilgi vermiş, sonrasında rüyanın mahiyeti, rüya çeşitleri, rüya meleği, rüyaların hangi hâl ve durumlarda gerçekleşebileceğine dair genel bir açıklama yapılmıştır. Rüyaların tabir edildiği kısımda bablar içerisindeki geçişler “eger” ifadesi ile birbirinden ayrılmıştır. Bu

bölümde mütercimim 300'den fazla rüyayı tabir ettiği görülmektedir. Rüyayı gören kişinin kadın veya erkek olması, dindar yahut fasık olması, bir işte ehil olup olmaması gibi durumlar rüyanın yorumlanmasında önemli bir etken olmuştur.

Eserde, rüya tabirleri Allah, dört büyük melek, peygamberler, kıyamet, cennet, cehennem, sırat ile ilgili rüyaların tabiri ile başlamaktadır. Daha sonraki bablarda ise güneş, ay, yıldız, yağmur, kar, yıldırım, bulut; deniz, akarsu, ırmak, gemi, kuyu; aydınlık, mum, karanlık, ateş, kandil; dağ, yüksek yerler, taş, toprak, ev; mescit, musalla, minber minare; saray, bahçe, dükkân, merdiven, hamam, değirmen, su dolabı, kale, hisar, köşk; hoş kokulu bitkiler, yağlar, gül suyu, ceviz, zeytin; yaşlı ve genç kişi, kul, erkek, kız, kadın, cariye; gusül, abdest, teyemmüm, namaz, Kabe, dua, tesbih, oruç, ezan, kamet, zekat, sadaka; kadı, halife, müezzin, âlim, terazi, kalem, divit, mushaf, mürekkep; misvak, insan, hilal; kilit, sandık, şadırvan, beşik, çadır, çardak; çömlek, tabak, çanak, ocak, kömür; deprem; kan aldirmek, hacamat yaptırmak, kitap yazmak; ağaçlar ve yemişler; soğan, sarımsak, tuz, süt, peynir; ekmek, tatlı, şeker; değerli madenler, zinet eşyaları; kürk, taç, cübbe, şalvar, başmak, yağmurluk; nikah, cima etmek; ip, iğne; silah, süngü, savaş, kılıç; zindan, kafes, ölü, cenaze; def, düdük, kanun, kopuz, ney, satranç; sanat ehli; ufak hayvanlar, yırtıcı hayvanlar; cin, peri, şeytan, put; Kur'an okumak gibi kavram ve sözcükler üzerinden rüya tabirleri yapılmıştır. Tabirnamede yer alan rüya motiflerine bakıldığında hayvanlara dair yorumların oldukça geniş bir yere sahip olduğu görülmektedir. Yaklaşık on bir babda rüyada görülen hayvanların gerçek hayatta neyi sembolize ettiğine dair tabirler yer almaktadır.

Çalışma kapsamında ele alınan Hacı Muhammed Mostârî'ye ait tabirname sade ve açık bir Türkçe ile yazılmıştır. Eserde gündelik dile ait sözcüklerin yanı sıra pek çok arkaik kelime de bulunmaktadır. Bu bağlamda söz konusu tabirnamenin "halk dili sözlüğü" özelliğini taşıdığını söylemek mümkündür.

Bu makalede daha önce herhangi bir akademik çalışmaya konu olmamış; İbn Sîrîn'den tercüme edilen bir eserin tanıtımı yapılmış, eserin dil ve muhteva özellikleri genel hatlarıyla ortaya konulmuştur. Yapılan bu çalışma ile tabirnelere ve Türk edebiyatındaki İbn Sîrîn tercümeleri üzerine yapılacak araştırmalara katkı sunulmuştur.

Kaynaklar | References

- Aksoy Ö. (2019). Mostar Hersek Devlet Arşivinde bulunan Türkçe el yazmaları. A.İ. Öbek vd. (Ed.), *Prof. Dr. Hidayet Kemal Bayatlı Hatıra Kitabı* içinde (s. 580-603). Kerkük Yayınları.
- Apaydın, H. (1997). Rüya ve fonksiyonu. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(9), 263-282.
- Arsu, Ö. ve Mustafa Sefa Çakır. (2023). Müellifi bilinmeyen bir ta'bir-nâme üzerine. *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (ASOBİD)*, 13, 135-198.
- Bahadır, S. C. (2021). *Rüyalar kitabı Ta'bir-nâme-i İbni Sîrîn*. Büyüyen Ay Yayınları.
- Balaban, A. (2011). Muhammed İbni Hasan İbni Aliyyi'l-Hüseyn'in tabirnamesi (metin, sözlük, dil incelemesi), [Yayımlanmamış doktora tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Balaban, A. (2014). Türkçe yazma tabirnameler. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 9, 112-132.
- Elbir B. ve Ekim Ortaç Uludüz (2019). İbni Sîrînden yapılan rüya tabirnameleri ve tercümeleri üzerine. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 23(23), 461-477.
- Eminoğlu, H. (2003). Müşkil-Güşa-Tabir-nâme (Dil bilgisi-Metin-Dizin)", [Yayımlanmamış Doktora Tezi] Hacettepe Üniversitesi.
- Erdoğan A. (1993). Türkçe rüya tabirnameleri ve İbn-i Sîrîn'den tercüme edilen bir tabirname". [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Marmara Üniversitesi.
- Gökyay, O. Ş. (1992). Tabirnameler. IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri IV. Cilt Gelenek, Görenek ve İnançlar, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Gökyay, O. Ş. ve Serdaroğlu Coşkun V. (2010). Tâbirnâme. TDV İslam Ansiklopedisi. C. 39, ss. 331-333.
- Hermansen, M. (2008). İslamiyet'te rüyalar ve rüya görme. K. Bulkeley (Ed.), *Psikolojik, Kültürel ve Dini Boyutlarıyla Rüyalar* içinde (s. 73-91). ODTÜ Yayıncılık.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Cemâluddîn Muhammed b. Mükerrerem b. Ali el-Ensârî. (1990). *Lisânu'l-Arab*, C. 4, Daru Sadır, Beyrut.
- Kayaokay İ. (2023). İbni Sîrîn'den tercüme edilen bir rüya tabir-nâmesi. *Journal of Social Research and Behavioral Sciences. Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi*, 9(19), 489-516. <https://doi.org/10.52096/jsrbs.9.19.37>
- Kur'an-ı Kerim (2023). Diyanet İşleri Başkanlığı. <https://kuran.diyanet.gov.tr>
- Sarıkaya, E. (2016). Eski Türk edebiyatında ilk edebî rüya: Oğurmuş'ın rüyası. *Türkiyat Mecmuası*, 26(2), 345-370.
- Şentürk, L. (1969). İbn-i Sîrîn. *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, 8(90-91), 371-372.

Tabak, İ. (1999). İbn Sîrîn'in Cevâmiu't-Ta'bîr Fî'r-Ru'yâ adlı eseri [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi.

Yücel, A. (1999). İbn Sîrîn. *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 20, ss. 358-359.

Ekler:

(1b-2a)

(20b-21a)

(32b-33a)